

**TORBEN
JETSMARK
*INTREVIEW***

FRYDENLUND

LENE KOBBERNAGEL

Torben Jetsmark er født i 1942, uddannet på Det Kongelige Teaters Elevskole i 1966–1968 og videreuddannet hos Dario Fo og Jacques Lecoq

Foto: Claus Nielsen

»Jeg kunne se, at det var mit pæne ansigt, de var ude efter. Så hvis jeg skulle lave noget, jeg var engageret i, så måtte jeg rive mig løs af typcasting. Jeg måtte finde friheden i maskerne.«

TORBEN JETSMARK

Da Torben Jetsmark var yngre, fik han tilbudt alle de nydelige roller. Hvis Torben Jetsmark skulle lave noget, han kunne engageret sig i, måtte han gøre sig fri af sit pæne udseende. Derfor begyndte han at arbejde med masker. Med en maske på, bliver publikum tvunget til at se noget andet, end den type man er. Når man har maske på, begynder folk ikke at spekulere på, om man nu er ved at blive gammel. I det øjeblik man er i stand til at spille op til masken, får man et udvidet teatralisk udtryk.

5 VIGTIGE OPGAVER

La Famiglia

Commedia dell'Arte

Dyrehavsbakken 2002-05

Tripolo

Commedia dell'Arte

Tivolis Pantomimeteater 2000

Forfatter til bl.a. *Krop og Drama, Krop og Masker, Din klovn, Sig det så det ses og Tæt på skuespil*

Oversætter af eneste danske bogudgivelse om Jacques Lecoq

Ejer og driver virksomhederne Maskmaker og Passepartout (www.maskmaker.dk)

COMMEDIA DELL'ARTE-ÉTUDE

Skrevet af Torben Jetsmark
fra bogen *Krop og Masker*
Drama 1989

Pantalone er på frierfødder. Foran sin udkårnes vinduer vil han synge en serenade. Han har medbragt en håbløs forstemt guitar samt den alt andet end musikalske tjener Harlekin. Mens Pantalone med astmatisk stemme forsøger at gennemføre sit musikalske foredrag, bliver han »akkompagneret« af Harlekin, der kommenterer sangen, snøfter, ny-

ser, synger en falsk andenstemme og jamrer som en forelsket hunkat. Harlekins hjælp får efterhånden bragt Pantalone helt ud af det, og han begynder at skælde Harlekin ud. Skænderiet vækker naboerne og under regn af sko, kartofler og andet kasteskyts, må de flygte fra huset.

Torben Jetsmark om arbejdet med Commedia dell'Arte

Interview af Lene Kobbernagel

Hvis man besøger boghandlere på nettet, findes der et hav af håndbøger i Commedia dell'Arte. Men man ser sjældent en Commedia dell'Arte-forestilling. Det får mig til at tænke på commedia som ren og skær teaterskole-disciplin. Hvad tænker du om commediaen?

Jeg tror commediaen ligger som en drøm: »Tænk om man kunne genoplive den italienske nat med maskerne og hele det dionysiske« ... Men den drøm holder hurtigt op. Det er for svært. Det forbandede er jo, at man skal vide meget for at kunne nyde Commedia dell'Arte. Sætter man figurerne direkte op på scenen i dag, så vil de ikke virke. Publikum ville tænke: Der kommer en mand, der gaber hele tiden. Hvad er det for noget? Man skal vide, hvad de står for.

Vi har ikke længere de samfundsmæssige referencer, der skal til?

Nej. Og vi har ikke skuespillere, som kan. De er uddannede til at fremsige tillægsord, ikke til at lave baglæns saltoer med et glas i hånden.

Men der findes da Commedia dell'Arte-skoler?

Det er de forkerte, der melder sig på commedia-skolerne. Meget ofte piger. Og de er søde, sjove og begavede. Men tunge i røven. Det er mænd, man har brug for. Det kræver så stor stemme- og kropsteknik. De få gutter, der kan, vælger karrieren som stand-up-komiker. F.eks. Anders Mathesen. Han ka'. Det kunne være knaldsjovt at se ham i en commedia-forestilling.

De forsøger at holde liv i traditionen på Frilandsmuseet, ikke?

Jo, det har jeg oplevet. Det er fælt.

Foregående side: Torben Jetsmark
med commedia-maske.

Foto: Clara Jetsmark

Commediafiguren Il Dottore spillet af Torben Jetsmark.
Gengivet i *Krop og masker*

Fælt?

De råber. De gestikulerer, uden at der er en original dialog. De insisterer på at være morsomme. Der mangler artisteri. Gags. Gode kropslige gags. Nogle gode brokker og en historie, der hænger ordentligt sammen. I stedet råber man og fægter i luften. Skuespillere har ofte en forventning om, at det bare er improviseret, og så er det jo nemt. Commedia dell'Arte er ikke improvisation. I den oprindelige commedia havde man skitsebøger: Sibaldronis. Deri stod teksterne. I situationen var det mere et spørgsmål om at redigere frem for at improvisere. Storylines, replikker og akrobatiske tricks havde de indøvet. I situationen beslutter de så, hvilke de vælger at anvende. Når de unge skulle udtrykke deres kærlighed, så var det jo digte, de havde stjålet fra Horatio og Ovid, som de havde bearbejdet og lært udenad. Kaptajnens pralerier lå i 6–8 forskellige indøvede brokker. Pantalone havde indøvet sine historier om, hvor man sparer penge, og hvordan man undgår at bruge dem. Doktorens havde så og så mange vrøvle-latinumre. Man ville kunne vække en commedia-spiller midt om natten og få ham til at lire replikker af. Det lå på rygraden af dem.

Kan du lire noget af?

Ja. Sådan en doktormonolog som (i meget højt tempo): »Om medicin er nødvendig? Selvfølgelig er den nødvendig, for nød kommer af 'Not' og vendig kommer af 'Wendia', som betyder 'vendende i en vis retning'. Og sygdom vendes til helbred ved medicin, og medicin fremstilles af droger. Droger stammer fra orienten. Og fra Orienten har vi Aristoteles' filosofi. Aristoteles var Alexander den stores læremester, og Alexander den Store var verdens hersker, og verden bæres af Atlas. Om Atlas stadig lever? Derom hersker der tvivl. Hvor der findes tvivl, findes usikkerhed. Usikkerhed fører til diskussioner. Diskussioner fører til konflikter. Konflikter fører til krig. Krig afføder nød, og nød lider man, når man ingen penge har. Og den der ingen penge har, han må gå med rumpen bar. Ha Ha!!

Og penge tjener vi læger ved at ordinere medicin: Altså er den nødvendig!« Sådant en kadence kan man ikke improvisere. Den skal ligge på ryggraden.

Så commediaen er lige så fastlagt som tekstteater?

Ja, men på en anden måde. Spillerne havde friheden til at flytte rundt på brokkerne. De kunne sige: »Vi tager lige Scene 6 ud« eller »vi tager lige kaptajnen ud og sætter lige en anden figur ind i stedet«. Det får man jo ikke lov til med et Ibsen-drama.

Det lyder ikke, som om udsigten til Revival of Commedia er særlig stor.

Jeg forsøgte ude på Bakken nogle sæsoner med en commedia-forestilling. *La Famiglia*.

Ja, for der er jo lidt markedspladsstemning ...

Ja. Vi lavede seks forestillinger. Men teltholderne ville ikke have det: »Det var ikke Bakken!« Nej, man kan ikke sælge det i dag. Jeg har en soloforestilling, som jeg sælger en gang om året til kulturforeninger med italiensk teater på programmet. Ikke engang i Italien kan man sælge en commedia-forestilling.

Hmm ... Hvis commediaen er død, hvordan oplever du så at have viet dit liv til den teaterform?

Jeg er en outsider. Jeg hører ikke til nogle steder. Jeg betragter mig som en figur, der hænger ude i rammen og rækker en hånd ind i billedet. Jeg har en lillebitte platform. Og den er passé.

Det er fandme ærgerligt ...

De der knallerter, der kan stille sig op og sige vittigheder, de tjener masser af penge og kan støvsuge markedet for billetter. Hvis det kaldes teater, så er der langt til at se commediaen i sin rene form på scenen.

Klovn er en dansk sitcom om stand-up-komikeren Frank Hvams liv, hvor skuespillerne Casper Christensen, Iben Hjejle, Frank Hvam og Mia Lyhne spiller roller med deres egne navne. *Klovn* havde premiere i 2005 på TV 2 Zulu, og er produceret af Zentropa.

Torben Jetsmark som forskellige commedia-figurer.

Foto: Clara Jetsmark

Men figurerne dukker jo op mange steder. Hele Holbergs forfatterskab. *Matador*. Når jeg kommer ud og taler om Commedia dell'Arte, så spørger jeg, om de ser tv-serien *Klovn* med Casper Christensen. Ja, det gør de. Det er Commedia dell'Arte, siger jeg så. De har ikke masker på, men de har fundet en type hver, og så laver de storylines og improviserer over det. Frank Hvam er altid den samme, Casper Christensen er altid den samme. Hvis man begynder at dramaanalysere på det, så vil man sige: Det hænger jo ikke sammen psykologisk. Mia Lyhne ville da ikke være kæreste med den idiot. Det går sgu da ikke. Nu må du forlade stodderen. Men lige som commediaen, så skal det ikke forstås psykologisk. Karaktererne vil altid løbe ind i de samme typer af problemer. De er uforanderlige. Ligesom den storpralende Capitano altid er storpralende. Sådan er type-komedie.

Kan du sige lidt mere om forskellen mellem et psykologisk spil og typespillet?

I et psykologisk spil sidder man og analyserer for at finde en udvikling og en logisk begrundelse for at gøre, hvad man gør. I Commedia dell'Arten er der altså nogle typer, og de reagerer altid på en bestemt måde. Tataglia er altid søvning. Pedrolino vil gerne være med, men tør ikke. Burattino vil gerne være med, men er for dum til at forstå, hvad intrigen går ud på. Jeg kan ikke begynde at forklare det med, at det var, fordi han sad skævt på potten, eller at det er, fordi han er emmigrant. I typespillet skal jeg ikke forklare, hvorfor soldaten er storpralende. Det er han. Viddet ligger i, hvor meget han kan. Som Holbergs: Jacob von Thyboe: »Der stod

å på muren udi to timer og nedlå med egen hånd 10 mand. (Pause). I minuttet.« Det er psykologisk. Vittigheden ligger i, at det er så massivt dumt.

Men derfor skal de selvfølgelig have en logik over for sig selv. Da jeg lavede Tivolis Pantomimeteaters 125-års-jubilæumsforestilling, begyndte aktørerne frit at fægte rundt med arme og ben. »Hvorfor gør I det?«, måtte jeg spørge. De opfattede commediaen som en form for ord- og bevægelsesmusik, hvor alle hele tiden forsøgte at overgå hinanden i improviserede vittigheder. Men commediaen er blodig alvor. Figurerne kæmper for at overleve. Det handler om sult. Figurerne ved ikke, om de lever i morgen. De har angsten inde på livet. Tjenerfigurerne, som hjælper de to forelskede med at få hinanden, gør det ikke, fordi de unge elskende er så sympatiske. Tjenerne gør det for kontant udbetaling for at overleve. Den kontekst glemmer vi i dag. I moderne opsætninger bliver det så sødt og rart. Dengang rasede både angst og lidenskab: »Forsvind. Lad himlen falde ned over dig. Lad helvede opsuge dig.«

Det var blod og helvede. Pantalone var jøde, og han måtte kæmpe for at overleve. Jøderne var lukket inde i ghettoen. Ghetto kommer af gettare – at støbe. Det var den del af Venezia, hvor kanonstøberiet lå. De kristne lukkede jøderne inde om natten. De måtte ikke eje jord. Jøden var til forhånelse. Det er jo en dimension, vi ikke kan bruge i dag.

Det er en noget mere kraftig kontekst, end det du ser i Pantomimeteatret ... Pantomimeteatret har intet med commedia at gøre. Pantomimeteatret er blevet et balletteater. Lars Liebst går efter økonomisk succes. Pantomimeteatret er kun udgift, men hvis han kan dele udgifterne med Det kongelige Teater, så slår de halv skade.

Fortæl mig om den brune maske, du har taget frem her på bordet.

Det er min egen version af den neutrale maske. Det, jeg kan lide ved denne her maske, er, at den suspenderer alle forklaringer. Det er ikke

Torben Jetsmarks selvfremstillede neutralmaske.

Foto: Clara Jetsmark

Neutralmasken stiller krav til kroppen. En skuespiller må arbejde intenst og længe med at få en maske til at virke levende. På Lecoqs skole bruger eleverne hele første år på arbejdet med neutralmasken.

kvinde, det er ikke mand. Det er ikke en indianer, en kineser eller en hvid. Den må ikke bringe tilskueren hen i en eller anden associationsrække. Derfor er den læderbrun, ikke hvid eller sort, for så ville man associere noget med engel eller død. Hvis jeg agerer naturalistisk med denne her maske på, så er jeg bare en mand, der går rundt med noget for ansigtet. Den stiller krav om, at jeg arbejder lige så rent og enkelt som masken. Når jeg spiller i overensstemmelse med maskens renhed, så træder jeg ind i en anden verden.

Jeg kan investere mange timer i at finde liv til **masken**. Det kræver en tæt energi. Jeg må ikke være afspændt. Jeg skal hele tiden ind i en kropslig lyttende fase. Jeg begynder med at tage den på foran et spejl. Så prøver jeg at se nogle af maskens træk. Jeg undersøger, om jeg kan finde den følelse i mig selv. Jeg lukker øjnene og affotograferer mit eget hylster indefra. Jeg mærker de steder i kroppen, hvor det strammer, og de steder, hvor det er løsere. Nogle gange kan jeg ikke finde maskens træk. En anden ville måske kunne. Det er jo det mærkelige. Masker, som er fuldstændig anonyme, lever pludselig på kroppen af nogle mennesker. Andre gør ikke. Det er lidt af et hasardspil.

Den neutrale maske er helvedes svær at lave. Det er meget vanskeligt at finde den brune farve, der svarer til læder, jord, oprindelse... noget unikt. Jeg har arbejdet meget med overfladen. Jeg har fedtet den af med propylalkohol og malet den med terpentingrunder og så duppe, duppe, duppe med svamp. Så har jeg brugt en lille smule savsmuld. Begynder med at male sort og så duppe den op med brun, så den efterhånden får 4-5 lag maling. Til sidst giver jeg den bonevoks. Du kan se, at den har et overfladespil af hud. Det gør, at den kan suge lyset. Det er meget, meget vigtigt at spille med lys. Det rette lys giver masken mange facetter.

Hvad er dit forhold til din maske, når den er færdig?

For mig er det et værktøj.

Du har ikke et rituelt forhold til masken?

Overhovedet ikke. Jeg ved godt, at der er nogle, for hvem masken skal være meget mystisk. De kan godt blive besat af masken og modtage en slags styrke af den. Men det er ikke noget for mig.

Nogle skuespillere har fortalt mig, at masken begrænser deres udtryk.

Hvis man er en salgbar type, hvorfor skulle man så tage en maske på? Man får de roller, ens udseende passer til. Hvis jeg havde lignet Jens Okking, og Jens Okking havde lignet mig, så havde vi haft hinandens karrierer.

Hvad vil du give af gode råd til spillere, som kunne tænke sig at lave commedia?

Hvis det er en mand, vil jeg sige: Er du over 20, og kan du ikke lave et forlæns rullefald og en flikflak, så stopper festen, du. Det kan du ikke nå at lære. Ellers vil jeg sige til ham: Tag til udlandet. Dramatiska Institutet i Stockholm har en maskelinje, eller tag til Berlin. Men pigerne, dem vil jeg skræmme langt væk. Har du børn?

Ja.

En pige?

Ja.

Du må sige til hende: »Jeg skyder dig, hvis du vil være skuespiller.«

Det har jeg sagt til hende.

Godt.

Torben Jetsmark arbejder med den neutrale maske.

Foto: Clara Jetsmark